

La construcció de la Font de la Plaça o Font de la Pasquala (1727-1730)

Gabriel **Serra Cendrós**

• La construcció de la Font de la Plaça o Font de la Pasquala (1727-1730)

• Gabriel **Serra Cendrós**

• *gserracendros@gmail.com

Resum: Treball sobre la construcció de la Font Major de Montblanc entre 1727-1730 i la canalització per portar des de la Pasquala aigua potable a la vila a càrrec del mestre d'obres Josep Martí i el contractista Antoni Llambies, també es constata que la data de 1804 que figura en l'escut de pedra és de l'acabament de la decoració i renovació de la canonada.

Paraules clau: Montblanc, Proveïment d'aigua, fonts públiques, Lorenzo de Oltra.

La Font Major o de la Plaça, com és coneguda popularment¹, és un dels monuments de segon ordre de la Vida Ducal. No pas per això menys important. Els llibres d'història que tracten sobre Montblanc fixen la data de la seva construcció en l'any 1804². Per fer-ho, es basen en la data que apareix en el peu de l'escut que corona l'esmentada font³.

Els que han aprofundit més en la història d'aquest monument acostumen a posar de manifest el fet desconcertant que la documentació indica clarament i sense pal·liatius que les obres van iniciar-se pels vols de 1727 per acabar conclouent que es van rematar el 1804. Aquests autors intenten fer quadrar dos elements: la data gravada en la font (1804) i els documents que ens parlen de les obres de la seva construcció (1727-29)⁴.

Es tracta de bastir un trencaclosques amb unes peces que ben bé no acaben de quadrar. I no quadren perquè és gairebé inversemblant tardar més de 70 anys en acabar unes obres que l'administració del moment considerava prioritàries i en les quals el mateix monarca Felip V hi tingué interès personal. I, sense voler entrar en detalls massa concrets que farien feixuga la lectura d'aquest article, perquè de la documentació se n'extreu que les obres estaven finalitzades el 1729 i que aquell any, o màxim el següent, l'aigua ja rajava per les canelles de la font i l'abeurador devia ser ja ple.

El desencadenant de la construcció de la font: les epidèmies de paludisme (1724-27)

Què en sabem de la font? Doncs força coses. En primer lloc sabem que la font va ser bastida a causa de la dessecació dels terrenys pantanosos del costat est de les muralles; d'on els montblanquins es proveïen d'aigua durant els calorosos estius de primers del segle XVIII.

Les fonts del Vall i de la Vila no devien rajar suficientment durant l'estiu i els convilatans anaven a buscar l'aigua de boca o bé als pous que tenien a les cases (molts dels quals encara avui es conserven) o bé en els tolls fangosos que hi havia entre el Francolí i les muralles del poble, aigües avall del Pont Vell. El problema estava en què a la zona hi desemboca el torrent de Regina (conegut popularment com el «Riuot») que creua la població pel centre i que ha estat emprat tradicionalment per la vila per evacuar les aigües residuals⁵.

A partir de 1724 comencen a aparèixer durant els estius episodis de tifus i paludisme cada cop més greus, tant en extensió com en intensitat. És possible que les aigües negres del Riuot contaminessin els bassals estancats i els pous del poble. Davant de la gravetat creixent i de l'extensió de les febres pels pobles de la comarca, els veïns van optar per acudir a la Corona demanant remei als seus mals.

En un informe del Capità General de Catalunya es parla així de la vila i de la situació en què es trobava⁶:

«La villa de Montblanch se compone de dos cientos y cincuenta vecinos tan pobres que solo veinte tenían con que mantener-se; que la miseria que padecían... y lo infecto de las aguas que de diferentes pantanos contiguos a la villa se comunican a los pozos de que beven se ha reputado causa de la epidemia constallacion de las terciarias, que en el año de 1724 empezó a afligir a aquel común...»

L'any 1727 el mateix monarca s'interessa per l'afer i això desencadena una cascada d'esdeveniments des de les més altes instàncies de la Corona fins arribar a l'ajuntament. Es dessequen els bassals d'aigua i, per substituir-los en el proveïment d'aigua a la vila, s'ordena la construcció de la font de la Pasquala.

El mes de març el Consell de Castella fa arribar la seva preocupació pel tema al Capità General, marquès de Risbourg. Aquest trasllada el tema a la Reial Audiència. I aquesta, al seu torn, ordena a dos metges, encapçalats pel magistrat Gabriel de Rojas, que passin a la vila a examinar els malalts i veure si hi ha la necessitat de tancar les basses⁷.

A començaments d'abril la comissió desplaçada a Montblanc i pobles veïns havia comunicat a la Reial Audiència la necessitat de tancar els pantans

«que estan inmediatos a la citada villa de Montblanc y que se de disposición a que con toda prontitud se traiga a la plaza de aquella villa la fuente que llaman de la Pascuala.»⁸

El tinent de corregidor de la vila, Lorenzo de Oltra⁹ dóna una versió dels fets ben peculiar:

«las expresadas enfermedades eran precedidas de beber los naturales de aquella tierra una agua que estaba encharcada y detenida, la cual

Postal de la Font de la Plaça (anys 1920).
(Cedida pel Museu Comarcal de la Conca de Barberà)

con el calor del sol en verano se corrompía y el invierno no. Cuyos pantanos mandó el Alcalde Mayor se cegasen o terraplenasen, y que tenían una fuente distante cien pasos de la referida villa de donde podían beber los naturales de ella, a que se opusieron los regidores... siendo la causa de haberse opuesto los regidores no querer se terraplenasen los citados pantanos porqué de esta forma todos los años están enfermos recurren a V. Magestad y no pagan la Real Contribución, de suerte que ellos quieren estar malos por no pagar. Y así que no los contempla dignos de alivio alguno, antes bien halla conforme a justicia el Alcalde Mayor que se les mande cegar y terraplenar los citados pantanos de agua, y si no tienen bastante con la de una fuentecilla, se les mande así mismo conducir la de una fuente grande, que está distante una hora de la citada villa...»

Oltra arriba a proposar al Rei que a canvi de deslliurar la vila de les Contribucions, els montblanquins

«pueden ellos a su costa abrir la carretera en derechura de la ciudad de Tarragona a la de Lérida, pues sirve de grande inconveniente a la tropa el haber de rodear por el puerto de Cabra para conducir sus equipajes»

L'informe mèdic és esfereïdor. A Montblanc hi ha malalts de paludisme (o «*constelación*» com en deien a l'època) l'any 1727 un total de 48 infants menors de 10 anys i 139 persones majors de 10 anys. D'altres malalties no identificades: 3 menors de 10 anys i 15 majors d'aquesta edat. S'estan curant 10 infants menors de 10 anys i 7 persones majors d'aquesta edat. Afectades doncs: 222 persones d'una població estimada de poc més de mil persones, un 25 %. Però els difunts encara són més: entre 1710 i 1716 l'informe assenyala que van morir 405 convilatans; i entre 1725 i 1727 altres 256 més. Les taxes són equivalents a Lilla, la Guàrdia dels Prats, l'Espluga de Francolí, Blancafort, Solivella, Pira, Ollers, Barberà de la Conca i Sarral.

La dessecació dels terrenys pantanosos

El primer objectiu va ser doncs, assecar les zones «pantanoses» properes a la vila. A tal fi, la comissió delegada per l'Audiència, acompanyada per l'Alcalde Major i els metges de la vila van visitar la zona.

La Comissió informa que els tolls existents a la zona van ser l'origen de les malalties que afectaven els montblanquins i la gent de la comarca

«los citados pantanos de agua detenida eran muy perjudiciales a la salud pública de aquel pueblo y podría haber sido la causa principal de las enfermedades que en él y en sus lugares circunvecinos se han experimentado y experimentan, pues hallándose en aquellas balsas detenida el agua, que se calentaba en el verano podría haber inficionado el aire y perjudicado mucho a los que bebían de su agua, que transpirada por los poros de la tierra se comunicaba a los pozos de la mencionada villa de Montblanch de donde bebían todos los habitantes de ella¹⁰.»

En l'informe final s'assenyala que

«los pantanos de agua detenida, que havia junto a las murallas de la expressada villa de Montblanch se hallaban... quasi del todo terraplenados»¹¹.

Per tant, el 1727 aquesta zona pantanosa devia estar ja molt dessecada, però encara no del tot.

L'Audiència va ordenar l'Alcalde Major que, a més de reomplir els tolls, s'envoltés la zona amb un mur de tàpia. Això no evità, segons l'Alcalde Major, que els convilatans accedissin a la zona:

«sin embargo de lo cual dio posteriormente la providencia de tapiar, pero con tan poco efecto que los vecinos las más de la noches agujeran la tapia para sacar y beber aquella agua, porque como públicamente dicen, quieren más estar malos que pagar a V. Mag. La Real Contribución¹²»

L'Alcalde Major dóna una versió totalment falsa dels fets. El cert és que els tolls es van terraplenar i envoltar de murs el 1727, tal com l'Audiència exposa al Capità General:

«Los pantanos que refiere el teniente corregidor de Montblanc en sus representaciones y memorial están terraplenados y cegados dos años ha, que se mandó ejecutar por el Ministro que pasó a aquellos parajes de orden de la Audiencia, de suerte que se han cogido sobre ellos dos cosechas de cebada¹³.»

On estava situada la zona pantanosa? Contestar aquesta pregunta gairebé tres segles després és molt difícil perquè la zona en qüestió ha estat molt alterada.

Per la descripció que se'n fa a la documentació suposem que es tracta d'un espai tancat que actualment és conegut pels montblanquins com *l'hort del Portuguès* (en referència al renom dels propietaris tradicionals de la finca). Avala aquesta hipòtesi el fet de ser un hort clos, tal com descriuen els documents; aigües avall però immediat a la desembocadura del Riut (focus de contaminació per ser la principal claveguera de la vila); i considerat per la pagesia de la vila com terra extremadament fèrtil i humida (els anys 1940 a 1960 fou un viver de planters hortofrutícoles) i que a finals del segle XIX va tenir al seu si una font molt popular a la població coneguda com Font de la Vila.

Fragment d'un mapa de Montblanc de finals del segle XIX. S'hi ha marcat la probable ubicació de la zona entollada, possible focus de l'epidèmia de paludisme.

Ramon Cantó. *Història de Montblanc* (inèdita). 1894.
(Cedit pel Museu Comarcal de la Conca de Barberà)

La construcció de la Font: Una construcció plena d'entrebancs

Vistes les causes, anem a parlar de les obres de construcció de la font, que com veurem, van estar plenes d'entrebancs¹⁴.

La construcció de la font de la Plaça anava en un únic paquet conjuntament amb la canalització de les aigües de la font de la Pasquala fins a la Plaça Major¹⁵. No coneixem amb detall el plec de condicions de les obres (llavors dit *tabba*), però de bon començament es plantejava emprar les aigües d'aquesta font per ser les de millor qualitat i pel seu abundant cabal. El dubte era si aplegar les aigües al peu de la muntanya o al mateix lloc on brollava la font. I aquest no era un tema menor.

La Reial Audiència explicava al Capità General que

«a una hora de distancia de la mencionada villa en el monte llamado la Pascuala hay una fuente bastante caudalosa cuya agua podria traerse a la plaza de la referida villa..., que la conducción de esta agua costaria si se tomase desde el pié de la montaña 200 doblones con poca diferencia; y si se trayese desde el nacimiento de la misma fuente 400, porqué desde este paraje hay una hora de distancia y desde el otro media¹⁶.»

Per finançar les despeses de les obres es van excloure totes les poblacions (de forma col·lectiva o municipal) i els seus habitants (a títol

Imatge del mas i pou de gel de la Pasquala a primers del segle XX. (Cedida pel Museu Comarcal de la Conca de Barberà). La font està situada a tocar del mas.

particular) de pagar el Cadastre i qualsevol altre dret (censos, interessos, préstecs, etc) ja fossin públics o privats. I per finançar les actuacions previstes es proposava que

«se ponga un rediezmo de frutos intervolentes todos los vecinos de dicha villa de Montblanc para el coste de la citada fuente.»

Els diners recaptats haurien de servir per finançar les obres sanitàries (gestió dels hospitals, dessecació de la zona pantanosa, construcció de la font i portada d'aigua de la Pasquala fins aquesta).

L'encarregat de recaptar aquests diners fou el col·lector del redelme Joan Baptista de Bellver i, posteriorment, entre 1728-29, Salvador Batlle i Folch. Així doncs, per finançar les actuacions el Rei va decretar que durant dos anys se suspenguessin tots els pagaments que havia de fer la vila. Que no s'imposés cap mena d'impost al seus ciutadans, llevat del redelme per a les obres de la Pasquala. Evidentment això fou focus de múltiples conflictes de tota mena.

Les aigües de la font de la Pasquala eren aprofitades, des de com a mínim mitjans del segle anterior, per abastir les basses de fer gel de la Pasquala. I, per si no n'hi hagués prou, en aquells moments els propietaris de les basses i els pous de gel eren, a parts iguals, l'Ajuntament de Tarragona i el capítol de la catedral de la ciutat. Mala gent per tenir-los en contra, com així va ser.

Per acabar d'adobar el panorama, les relacions entre l'alcalde major de la vila, el valencià Lorenzo d'Oltra, i el governador i corregidor de Tarragona, Antonio Arduino, marquès de Sorito, eren pèssimes, per dir poc.

El cert és que Oltra, un personatge força obscur i amb una gestió nefasta del seu càrrec que va fer que arribés a ser encausat per l'Audiència i fet fora del seu càrrec malgrat els mèrits polítics que tenia, estava enemistat

Imatge del Riuet a finals del segle XIX.

Ramon Cantó. *Història de Montblanc* (inèdita) . 1894. (Cedida pel Museu Comarcal de la Conca de Barberà).

pràcticament amb tothom. Oltra enverinaria l'assumpte tant com va poder a fi, segons sembla, de treure'n un profit econòmic personal¹⁷.

Un cop decidida la seva construcció, els primers problemes en aparèixer van ser la manca de postors per a fer les obres. Segons sembla, i les fonts que parlen del tema no són massa clares per les contradiccions dels testimonis, es volien adjudicar les obres per un import massa baix. Després, els titulars dels pous de gel de la Pasquala van també interposar denúncies per l'afer de la conducció de l'aigua. I, per últim, quan això semblava que ja estava aclarit, apareix la Comunitat de Preveres de la vila proposant que enlloc de l'aigua de la Pasquala es canalitzi l'aigua de la font de sant Josep.

I davant d'aquest cúmul de contratemps què hi havia? Doncs la ferma voluntat reial (amb, suposem, l'escalf municipal al darrera) de portar les obres endavant. La voluntat reial aplanava les dificultats. El Rei empeny el Consell de Castella; aquest el Capità General del país; i aquest, al seu torn, la Reial Audiència. El Rei para els peus a l'Església a través d'una conversa amb l'Arquebisbe on li manifesta el seu interès personal per portar a terme les obres ràpidament. L'Audiència neutralitza la responsabilitat de l'Alcalde Major enviant un magistrat a la vila a fer-se càrrec de la inspecció de les obres (en teoria). L'Audiència també instrueix l'ajuntament perquè actuï amb diligència i reserva davant la Batllia General per demanar els drets d'aigua de la font de la Pasquala, de manera que, en cas de conflicte jurídic instat per l'Arquebisbat, s'hauria pledejat davant la mateixa Audiència i s'haurien evitat els tribunals religiosos. El Rei, a través del Capità General, i aquest davant del corregidor de Tarragona, para els peus a les reclamacions d'aquell municipi. L'Audiència resol el tema de la portada d'aigües de sant Josep enviant un paleta de la seva plena confiança a la vila perquè decideixi sobre el tema. En fi, un cop i altre trobem la màxima instància jurídica de Catalunya aplanant els entrebancs.

I de les obres en concret? Doncs de les obres sabem que el juny de 1727 ja hi havia fets els plànols de la font i Bellver s'adreçava directament a la Cort per exposar el fet que els religiosos de la vila es negaven a contribuir econòmicament a les obres. Això va provocar l'enuig del tinent de corregidor Oltra. Però Bellver s'escuda en una autorització del Governador de Tarragona. Oltra començava a posar entrebancs a les obres.

Oltra i l'Arquebisbat protesten per l'execució de les obres. El Vicari General de Tarragona addueix privilegis sobres les aigües. Però la Reial Audiència els atura en sec: declara que l'aigua és del Reial Patrimoni, malgrat que s'utilitzi per omplir les basses de gel de la Pasquala. Per evitar plets recomana que l'Ajuntament «acuda con la más posible reserva» a la Batllia General i demani la concessió de l'aigua en emfiteusi. Així es podria *«proseguir la empezada fábrica de la conducción»*. També proposa al CG que parli amb l'Intendent General sobre aquesta petició de l'ajuntament a fi de fer-la avançar el més ràpid possible i evitar plets amb la cúria de Tarragona.

El 21 d'agost de 1727 la Reial Audiència informa sobre la carta rebuda del Consell de Castella on, per ordre del Rei, se li mana que redacti una relació dels càrrecs eclesiàstics que s'oposen a les obres per tal que se'ls escrigui perquè no les obstaculitzin.

A primers de setembre sembla que el camí s'ha aclarit. S'ha retocat el projecte de les obres, s'ha renyat l'Alcalde Major per la seva actuació «y el cabildo se allana a la fábrica de la fuente Pascuala». L'arquebisbat proposa, però, portar l'aigua de la font de Sant Josep. S'acorda que inspeccioni les dues fonts el paleta Josep Martí, fill del mestre d'obres Pau Martí «que lo es de las obras del Rey¹⁸».

El 24 de juliol de 1728 la Reial Audiència va adjudicar les obres de construcció de la xarxa de conducció de l'aigua al mestre d'obres de Barcelona Antoni Llambias¹⁹. L'encàrrec era conduir l'aigua des del Salt de la Roca fins a la plaça de la vila. La conducció havia de ser coberta i a la plaça s'havia de fer una font amb 3 canelles i un abeurador. Els avaladors de l'obra eren Pere Bonifaci, Francesc Llopis i Josep Martí. Pel que fa específicament a la font, el projecte el féu el paleta barceloní Josep Martí, com hem vist, un dels avaladors de Llambias.

El mes de maig de 1729 les obres estaven pràcticament enllestides, però l'alcalde major va presentar un memorial que deia tot el contrari, per la qual cosa la Reial Audiència va enviar a la vila l'autor del projecte de la font, Josep Martí, per comprovar sobre el terreny l'estat de les obres. L'informe resultant assenyala que estava tot fet conforme al document de licitació i només hi havia pendent la realització de l'escut i l'empedrat de la placeta, que segons sembla no estaven a l'adjudicació original²⁰:

«La Real Audiencia ha reconocido la declaración y reconocimiento, que de orden de V. Exa., ha hecho Josep Martí, en razón de si la obra de la fuente de la Pasquala donde descansa el agua, quedaba con la perfección que el plano adjunto demuestra. Y enterado de lo que V. Exa. se sirve encargarla, es de sentir que respecto a que lo de que se halla fabricado hasta la cornisa exclusive está con la perfección que demuestra el plano, y en conformidad de lo estipulado en la contrata, y que lo demás no se halla fabricado, esto es el remate...»

Aquesta segona part de l'obra s'adjudicà el 30 d'agost de 1729, per 80 lliures, a un altre paleta barceloní, Antoni Reyt²¹. Aquest tenia 5 mesos com a màxim per fer l'obra. Per últim, el 1730 l'Audiència informava el Rei que les obres estaven acabades.

Oltra va fer un nou intent per allargar la polèmica amb les obres, cosa que l'Audiència va deturar en sec. Poc temps després l'alcalde major seria encausat per l'Audiència i expulsat de la vila.

I la data de l'escut?

Doncs va estar relacionada amb unes importants reformes que es van fer aquest any. No té res a veure amb la data de construcció de la font, sinó amb la d'una reforma i millora, tant de la font com de la xarxa d'abastament d'aigua en general²².

Tal com continua passant fins i tot en els moments actuals, l'orografia, la climatologia i els efectes del pas d'aigua per l'interior de les canonades, a més de la deficient construcció que molts cops ha tingut lloc, tenen un impacte important sobre l'estat de la xarxa de proveïment d'aigua i ha obligat a freqüents obres de renovació i/o de millora.

A aquest fet s'ha d'afegir l'increment de la població i de l'activitat industrial (per tant, també, augment del consum d'aigua²³) que ha fet que els successius ajuntaments hagin anat connectant més i més manantials a la xarxa municipal d'abastament d'aigua que prové de la font de la Pasquala.

Així ens trobem que ja l'any 1778, per exemple, l'ajuntament connecta a la xarxa de la Pasquala dues fonts més: la font del Raig del Lari i la font del Xanxes, ambdues, segons la documentació de l'època, a tocar de la rasa de la Pasquala²⁴.

El 1804 l'ajuntament del moment va emprendre unes noves i importants obres de millora de la xarxa d'abastament, però, pel que fa a la font, ja feia més de 70 anys que funcionava.

La font de la plaça, actualment (Foto Josep M. Carreras)

Nota de l'autor: Un cop el treball era a impremta hem localitzat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó la tabba i l'adjudicació dels treballs de construcció de la font i de la xarxa de proveïment. Pel seu gran interès, i també pel fet que esmena la versió de Fèlix Duran, sobre la qual l'autor havia manifestat ja els seus dubtes, hem abusat de la comprensió dels responsables d'aquesta publicació, que molt amablement ens han permès incloure aquest annex final.

Annex:**Tabba i adjudicació de l'obra de conducció de l'aigua de la Font de la Pasquala fins a la Plaça Major**

ACA, Reial Audiència, Registres, 207, fol. 4-8v.

El 18 de juliol de 1728 es signa l'adjudicació i el 24 de juliol de 1728 la signa un dels avaladors que no era a la signatura en aquell moment al lloc de la signatura.

Adjudicatari: Antoni Gelambí, mancebo albañil de esta ciudad habitante

Avaladors: Antoni Reyt i Josep Reyt, pare i fill, i Pere Bonifau, paletes veïns de Barcelona; Pere Aguader, «mancebo albañil»; i Francesc Llopis, pagès de Montblanc.

Preu d'adjudicació: 1.600 lliures.

TABBA

«Condiciones que deberá observar la persona que quisiere entender en tomar el asiento de la obra y fábrica de conducir el agua de la fuente nombrada la Pasquala, desde el salto llamado de la Roca hasta la plaza de la villa de Montblanc y casa dicha la caída de aquella.

Primeramente sepa el empresario que al dicho salto y por encima de la roca haurá de empezar a desviar y encaminar el agua por uno de los dos lados y abrir un foso de tres palmos de hondo por la parte más baja o declivio del monte y dos palmos de ancho y fabricar en él una buena pared de medio palmo de alto y dos de ancho, poniendo encima de dicha pared canales llamadas a la capuchina de un palmo de diámetro de ancho, embornisadas y bien cocidas engravando medio palmo las unas con las otras con cal, cuyas canales hauran de emparadarse al todo del ancho del foso y altura del canal de cal y canto cubiertas con ladrillos dobles bien cocidos poniendo encima de ellos una pulgada de cal. Y este conducto así principiado le haurá de continuar siempre por la falda del monte y con la misma disposición y forma arriba expresada hasta los muros de la Villa y concluido haurá de llenar el foso de tierra en la forma que estaba antes de abrirle.

Item sepa que sobre dicho conducto hasta los expresados muros haurá de distribuir y fabricar a proporcionada distancia diez espiraderos de tres palmos en cuadro y diez de alto con los cañones de tres cuartos de diámetro envernissados al centro hechos de cal y canto.

Item sepa el empresario que desde la muralla hasta la plaza y casa caída haurá de abrir por dentro las calles un foso de cinco palmos de ancho y seis de hondo y en todo el dicho ancho haurá de hacer una pared de cal y canto de dos palmos de alto y en medio de ella haurá de asentar ladrillos con cal y encima de dichos cañones de tres cuartos de diámetro envernissados engastados unos con otros con betún paredando con ladrillos bien cocidos los lados de dichos cañones haciendo encima de estos dos hiladas de ladrillos y a todo el ancho del foso y encima los cañones tres palmos de pared de cal y canto y en la misma conformidad haurá de subir este acueducto a proporcionada altura para entrar el agua al aljibe siendo del cargo del empresario el terraplenar el foso como estaba antes y abrir la muralla y volverla a juntar con el conducto a sus costas.

Item sepa que junto a la muralla por la parte de dentro en medio del conducto que allí haurá acabado y del que ha de empezar por dentro la villa haurá de fabricar una pequeña casilla de ocho palmos en cuadro y diez de altura cubierta con bóveda

de ladrillo y suterrado poniendo una puerta con toda la herramienta y haciendo dentro la dicha casilla un repartidor de agua con su desagadero.

Item sepa el empresario que en dicha plaza y lugar de la casa caída haurá de hacer y fabricar un aljibe de veintiocho palmos de largo, veinte de ancho y diez de alto, contando estos desde las llaves de la fuente arriba y las cuatro paredes de dicho aljibe hauran de ser de cal y canto y tener cuatro palmos de grueso y encima de ellas se deberá hacer una bóveda de ladrillo y cal con su terrado encima y al frente de dicho aljibe o fuente a proporcionada distancia de las llaves haura de hacer un pozo de piedra de sillería de la qual haurá de ser también la frente de dicho aljibe.

Item sepa que dentro de dicho aljibe y en su piso a todo el ancho y largo haurá de hacer de cal y canto un pan de grueso de tres palmos enladrillado encima de ladrillos y hacer al igual de dicho piso un desagadero para vaciar el agua de dicho aljibe cuando convenga y blanquear las paredes y bóveda con betún.

Item sepa que haurá de hacer y asentar a la frente de dicha fuente dos llaves de bronce de peso de una arroba y media cada una engastándolas con betún en una piedra de sillería.

Item sepa que al lado izquierdo de dicha fuente haurá de hacer y fabricar un pilar para dar de beber a las acémilas de treinta y seis palmos de largo y doce de ancho haciendo todas las cuatro paredes de dicho pilar de piedra de sillería. Item sepa que haurá de hacer un conducto para guiar el agua así la que saliere de la fuente como del pilar a la cloaca o clavaguera que hay en la plaza de dicha villa con sus correspondientes paredes cubierto de lambordas debiendo abrir el foso necesario y volviéndolo a terraplenar.

Item sepa el empresario que la cal para dicha obra haurá de ser de la mejor y que haurá de estar amarada y amasada por quince días antes de emplearla y ponerla en la obra y que así mismo hauran de ser de buena calidad todos los demás recados necesarios para ella y que así estos como dicha obra hauran de estar sujetos a la vista y reconocimiento de los peritos que se depurasen por su Exc. y real Audiencia para hacerlos mudar si no fueren de buena calidad como deshacer y volver a hacer lo que de la obra no estuviere en la conformidad pactada; cuya visita y reconocimiento se podrá hacer así al principio como a la fin y en cualquier estado de dichas obras. Item será de la obligación del dicho empresario el responder de la bondad de toda dicha obra y de la seguridad de conducir y tener el agua por el espacio de seis meses desde su conclusión en adelante contaderos. Por manera que siendo término se abriere aquella o rompiere el agua por cualquier parte de los conductos o del aljibe haurá de reparar el daño que recibiere todo a sus costas.

Item será del cargo del empresario el comprar y conducir a sus costas toda la maniobra como es cal, piedra, ladrillos, canales y demás materiales que se necesitare, pagar los salarios de maestros y peones que fuera menester y cuidar de carros y acémilas y demás que convenga para la fábrica y construcción de dicha obra hasta dejar aquella perfectamente conducida y acabada. Lo que habrá de ejecutar en el término de tres meses desde el día que se le mandare en adelante contaderos.

Item sepa el empresario que el precio y cantidad por la cual se le rematará el asiento se le pagará en tres pagas iguales, la primera antes de empezar la obra, la segunda luego de hecha la mitad y la tercera después de concluida la referida obra.

Item sepa el que con buenos fiadores a conocimiento de su Exc. y Real Audiencia haurá de obligarse a hacer y concluir la dicha obra en la forma y con los pactos arriba expresados y asegurar las cantidades que por cuenta de ella recibiere. Los

cuales de mancomún y a solas se hauran de obligar a todo lo referido con sus personas y bienes y demás clausulas guarentigias según la manera fija de semejantes obligaciones.

Item sepa que a más del precio por el cual se le rematará dicha fábrica se le dará toda la piedra de sillería que hay en las casas caídas de dicha villa de Montblanc. Item Sepa que haurá de pagar al escribano y pregonero sus respectivos competentes salarios que por razón de dicho asiento y escritura se les deberán.

Y con los dichos pactos y condiciones a cualquiera que por menor precio la hiciere se le rematará la dicha obra. Cuyo asiento hago en dicho nombre por precio de mil y quinientas libras que con cien libras que ha ganado de prometidos o *axaus* importa mil y seiscientas libras (...)»

Notes

1. Històricament, la primera denominació va ser Font de la Pasquala.
2. La construcció de la font ha estat narrada per múltiples autors al llarg dels darrers decennis a causa, sobretot, de l'abundant i completa documentació existent i també de la facilitat per a la seva consulta. El que hi ha entrat més a fons ha estat Fèlix DURÁN CAÑAMERAS (1951). «La Font Major», *Montblanch. Boletín de Cultura e Información Local*, núm. 20 (novembre de 1951), p. 2; i 21 (desembre de 1951), p. 3. La majoria dels estudis realitzats fins al moment tenen dos trets definidors que els són comuns. En primer lloc el fet que se centren sobretot en l'estudi de l'aspecte sanitari i acostumen a deixar de banda els elements nous o les noves aportacions a la historiografia local. I el segon tret comú és que la majoria d'autors tenen un coneixement feble de la història local de la vila, la qual cosa desdibuixa alguns aspectes que podrien resultar a priori interessants en aquests treballs o fins i tot els fa caure en errors o omissions importants. Pel que fa als autors locals, cap d'aquests havia entrat a fons fins al moment en aquesta temàtica, tot i haver tocar el tema i l'època.

Per esmentar només alguns d'aquests estudis del primer grup d'autors destaquen: Manuel ARRANZ HERRERO (1985). «Epidèmies i crisis agràries a la Catalunya nova en els decennis de 1720: L'actitud de les autoritats borbòniques», *Aplec de Treballs núm. 7* (Montblanc), p.193-216. Ramon JORDI GONZÁLEZ (1981). «Notas sobre terapèutica hospitalaria usada en una epidèmia en Montblanc, año 1725», *Circular Farmacèutica Butlletí Informatiu*, XII, núm. 138 (maig de 1981), p. 69-73. Alfonso ZARZOSO (1999). «¿Obligaciones moral o responsabilidad política? Las autoridades borbónicas en tiempo de epidemias en la Cataluña del siglo XVIII», *Revista d'Història Moderna núm. 17* (Barcelona), p. 73-94.

- I pel que fa als autors locals: Josep M.T. GRAU PUJOL et al. (1987): «La població de la Conca de Barberà entre la crisi del segle XVII i les epidèmies del 1727-27», *Aplec de Treballs núm. 8* (Montblanc), p. 169-180; Josep M.T. GRAU PUJOL (1990). *Població i lluita contra la mort a Montblanc (s. XVIII)*, Diputació de Tarragona, Tarragona; Josep M. PORTA (1979), «Una aproximació a la població de Montblanc: estat de la qüestió (s.XIV, XV, XVI i XVIII)», 1er Col·loqui d'Història del Camp de Tarragona, Conca de Barbera i Priorat, Tarragona, p. 41-47; Josep M. PORTA (1986), *La vila de Montblanc en el segon quart del segle XVIII*, Generalitat de Catalunya, Barcelona.
3. Francesc BADIA BATALLA (1992). *Guia turística de Montblanc*, Impremta Requesens, Montblanc, p. 92. Un element que molts estudiosos han destacat com a desconcertant

en descriure arquitectònicament la Font Major és el fet que l'escut de l'estat espanyol amb la data 1804 que corona la construcció està realitzat amb una pedra totalment diferent de la de la resta de l'obra de la font i de l'abeurador.

4. Josep M. PORTA BALANYÀ (2000). *Montblanc*, Cossetània Edicions, Valls, p. 107-108.
5. L'Audiència no s'està de culpar els mateixos montblanquins també de ser, en bona part, culpables de les seves penúries: «*los citados pueblos de Montblanch y demás que padecen esta constelación son de los más miserables de este Principado de Cataluña, y a excepción de los demás abatidos y poco aplicados sus habitantes, por lo regular, especialmente en Montblanch; de forma que muchos de esos se abandonan enteramente, sin cuidar mucho de las asistencias de sus personas, ni de su salud, en tanta manera que aun cuando tuviesen lo necesario para alimentarse y curarse en sus casas sería de temer que por falta de regla y asistencia no se lograra el deseado fin de restablecer su salud.*» ACA, REIAL AUDIENCIA, Registres,139, fol. 81v-82.
6. ACA,REIAL AUDIENCIA, Registres,139, fol. 75-78v., 11 de gener de 1727. La Comissió que es desplaçà a la vila estava formada per Gabriel de Rojas i Loyola, oïdor de la Reial Audiència, el notari de Valls Andreu Maymó i dos metges, un d'ells el protometge de l'exèrcit, Sebastià Creagh, i l'altra Sebastià Esteva, «*uno de los primeros médicos de esta capital*». Durant la seva estada a la comarca van visitar un total de 1.196 persones malaltes.
7. ACA, REIAL AUDIENCIA, Registres,139, fol. 62-62v.
8. ACA, REIAL AUDIENCIA, Registres,139, fol. 73-74v.
9. ACA, REIAL AUDIENCIA, Registres,139, fol. 76.
10. ACA, REIAL AUDIENCIA, Registres,139, fol. 80-80v.
11. ACA, REIAL AUDIENCIA, Registres,139, fol. 80.
12. ACA, REIAL AUDIENCIA, Registres,142, fol. 141v. Val a dir que l'Alcalde Major fa uns informes absolutament negatius o ben bé falsos sobretot el que estava relacionat amb les obres i, en aquesta línia, s'ha d'interpretar la versió que dona Oltra i que l'Audiència desmenteix a continuació. Això fa que totes les informacions provinents del tinent de corregidor s'hagin de revisar detalladament.
13. Idem. fol. 150.
14. Conjuntament amb la portada d'aigua a la vila, la Comissió va plantejar posar en marxa tot un seguit de centres hospitalaris als pobles afectats per l'epidèmia. Aquest aspecte ha estat molt estudiat pel seu interès des del punt de vista sanitari. Vegeu nota 2.
15. L'autor dels plànols, tant de la Font de la Plaça com de la xarxa d'abastament d'aigua, fou el mestre d'obres Josep Martí. Fou també l'autor del pressupost i de la tabba. Va rebre per aquesta feina un total de 25 lliures abonades amb càrrec al pressupost general de les obres. En la construcció de la font hi van participar els paletes barcelonins Pere Bonifaci, Pere Agudé, Francesc Llopis i Josep Marcè. La font fou bastida en un pati enrunat propietat de Simó Martí, pagès de l'Espluga de Francolí. Aquest, el 26 d'abril de 1730 es queixa a la Reial Audiència que encara no havia cobrat l'import del seu pati embargat.
16. ACA,REIAL AUDIENCIA, Registres,139, fol. 73-74v.
17. El 17 de setembre de 1729 la Reial Audiència lliura al Capità General un informe detallat de les irregularitats comeses per Oltra. ACA, REIAL AUDIENCIA, Registres, 144, fol. 95v-101v. Entre les irregularitats denunciades destaquen, entre d'altres, que el 1726 va empresonar Jeroni Alba, fill de Salvador Alba, regidor degà de la vila, per haver defensat verbalment el seu pare quan Oltra va acusar-lo de revoltar els regidors de Lilla i de merèixer ser ajusticiat per aquest fet. Segons sembla els regidors de Lilla no van entregar a temps la proposta de substitució de càrrecs i Oltra els va

multar. Alba els va aconsellar la manera d'evitar la multa. També se l'acusava d'haver ordenat als regidors reomplir els valls de la vila i, com que no ho executaren, va anar amb els seus oficials a les cases dels regidors i se'ls va incautar dels cereals que va trobar. Per últim, una darrera mostra del seu tarannà la tenim en el fet que va multar amb una lliura de cera tots els homes casats de la vila quan, el març de 1729, no van assistir a una reunió de la Confraria de la Puríssima Sang a la que només hi va anar ell, dos regidors i els tres procuradors de la Confraria.

18. ACA, REIAL AUDIENCIA, Registres,139, fol. 189 v.
19. Fèlix DURAN CAÑAMERAS (1951). «La Font Major», Montblanch. Boletín de cultura e informació local (Montblanch), núm. 20 (novembre de 1951), pàg. 2. Això no concorda amb la documentació localitzada a l'ACA, però com que no sabem d'on va extreure Duran la seva informació i nosaltres no hem localitzat la tabba ni el document d'adjudicació com sembla que sí que va fer Duran, optem per donar-la per bona. Assenyalem, però, que en document de 20 de maig de 1729 s'indica que els «asentistas», o sigui els adjudicataris, de l'obra de construcció de la font eren Antoni Reyt, i Antoni Gelambí, paletes de Barcelona.
20. ACA, REIAL AUDIENCIA, Registres,143, fol. 92v-93 i fol. 96-96v.
21. ACA, REIAL AUDIENCIA, Registres,143, fol. 145.
22. Vegeu sobre aquestes el treball de Josep M. Tomàs GRAU, Josep M. PORTA i Jaume TEIXIDÓ «L'abastament d'aigua als segles XVIII i XIX a la Conca de Barberà. El cas de Montblanch: la construcció de fonts» a *L'aigua a la història de Tarragona*. Tarragona: Aigües de Tarragona, 1998, pàg. 85-98.
23. Pensem que Montblanch passa d'uns 1.500 habitants a finals de la Guerra de Successió als més de 4.000 de finals del segle XVIII.
24. Joan POBLET I CIVIT (1923). «Les fonts de la vila», La Nova Conca (Montblanch), núm. 243 (21/07/1923), p. 2.

Rebuda: gener de 2013

Valoració: Josep M. Porta Balanyà

Acceptació: març de 2013